

НАЗВАНИЯ НА ДЪБ В ИЗТОЧНОРОДОПСКИТЕ И ЮЖНОРОДОПСКИТЕ БЪЛГАРСКИ ГОВОРИ

ГЕОРГИ МИТРИНОВ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН

mitrinov@abv.bg

OTHER NAMES FOR THE OAK IN THE EASTERN AND SOUTHERN RHODOPEAN BULGARIAN DIALECTS

GEORGI MITRINOV

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

mitrinov@abv.bg

The article studies the names *garm*, *garam* for *oak* in the Eastern and Southern Rhodopean Bulgarian dialects. It turns out that it is used in the colloquial language only there. The author tries to describe their use in separate dialects. This also applies to the names of widely distributed oak species in the Eastern and Southern Rhodopes.

Keywords: Bulgarian dialectology, the eastern and southern Rhodopean Bulgarian dialects, lexicology, dendronimy, oak

Все още няма публикувано цялостно изследване, посветено на източнородопските български говори, в което да се разглеждат техните особености и да се определя мястото им сред останалите родопски говори. А е факт, че те имат свои отлики. От една страна – някои от тях се явяват преходни между родопските и тракийските говори. Например по застъпниците на старобългарските носови и ерови вокали златоградският говор, както и говорите на селата Черничево и Аврен, Крумовградско, са близки до тракийските говори в Беломорието: стб. ꙗ, ѣ > ѓ; стб. ѡ, ѣ > е (Стойков/Stoykov 1968: 229–243; Стойков/Stoykov 1993: 139; БДА/BDA 1964, к. 1–16). Налице са и характерни особености, които не се откриват в другите родопски и в съседни тракийски говори. В областта на фонетиката това са: запазен носов изговор, главно в глаголно краесловие (*хòдихмен*, *пра òвихмен*, *ка̀заан*, *мòлеан са* и др.); запазена в по-голяма степен употреба на гласна *ы* на етимологично и на неетимологично място, както и изговор на *ъ* вм. *ы* и *и* (*бѣ̀ва*, *дабѣ̀так*, *кѣ̀тка*, *гла̀вы*; *хòдиль*, *пра̀вилъ*) и др. Такива особености са налице и в областта на морфологията.

Интерес представят характерните отлики в областта на лексиката. Една от тях е употребата на дендроним *гърм* с фонетични варианти за реалия ‘дъб’. По данни от Архива на диалектния речник в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език по-широка е употребата на название *гърм* със значение ‘нисък разклонен храст; шубрака’ в говори от Кюстендилско, Радомирско, Трънско, Царибродско, Софийско; Великотърновско, Севлиево, Беленско и в Странджа (Малкотърновско, Визенско). В Българския етимологичен речник (БЕР/BER 1971) са отбелязани название *гърм* със значение ‘нисък разклонен храст’ (Каменица, Кюстендилско; Странджа) и словообразователен вариант *гърмица* ‘шубрака’ (Трънско). Цитирани са примери от сръбски, хърватски и от словенски език, в които названието се употребява със значение ‘храст’. За произхода му се предполага кръстосване между праславянско *gǫmь (стинд. gǫlma ‘храст’) и праславянско *dǫmь (рус. дром, срв. бълг. дръм ‘храст, шубрак’) (БЕР/BER 1971). Други изследователи търсят връзка на индоевропейския корен със староиндийско gūlma-s (Младенов/Mladenov 1941). Посоченото в Родопски речник на Т. Стойчев като характерно за говора на с. Кетенлик, Ксантийско, название *горм* със значение ‘нисък дъбов храст’ (Стойчев/Stoychev 1965: 119–314) не е засвидетелствано в местния говор в такъв облик и с такова значение. Още по-неправдоподобно е наличието на плурална форма *гърм’е* в говора на Чепеларе, Смолянско, със значение ‘дребни ниски храсти в гората’ (по данни от Архива на диалектния речник към ИБЕ), след като за родопските говори като цяло е характерна употребата на названието с група *-ър-*, а не *-ръ-*.

Названието *гърм* е старо и е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници, какъвто е Синайският евхологий: стб. *гърмъ* ‘храсталак’ (CP/SR 1999). Но в югоизточните български говори е налице употребата му със значение ‘дъб’. То е характерно за говорите на западнотракийските български села Доган Хисар, Дедеагачко; Съчанли и Ясьюг, Гюмюрджинско (Стойчев/Stoychev 1965: 119–314; Бояджиев/Boyadzhiev 1971: 5–135; Стаматов/Stamatov 1963: 205). Във фонетични варианти с група *-ър-* вместо *-ръ-* се открива и в източнородопски и южнородопски български говори. В говора на с. Тихомир, Крумовградско, се среща облик *гърм* (Кабасанов/Kabasanov 1963: 99). По данни от Идеографския диалектен речник на българския език (ИДРБЕ/IDRBE 2012) той е характерен и за говора на с. Шахин, Ксантийско, а фонетичен вариант *гърм* – за говора на гр. Неделино, Златоградско (ИДРБЕ/IDRBE 2012). Данните за разпространението на фонетичен вариант *гърм* включват говорите на околните села и махали в Неделинско (Христов/Hristov 1964), както и говора на Златоград. Вариантът е засвидетелстван в топонимия от Златоградския район: *Кадиревото гърме*, *Паналоското гърме*, *Сюлюскуту гърме*, *Тенкото гърме*; *Изгорялото гърмище* (Христов/Hristov 1964). Дори във високата част на златоградския квартал Голяма река има махала, която носи име *Гърмът*¹.

Дендроним *гърм* е характерен и за говорите на селата Аврен и Черничево, Крумовградско (Стойчев/Stoychev 1983). В говорите на група села в Момчилградско се открива фонетичен вариант *гарм* (Кирково, Шумнатица, Жерка, Солука, Домище, Завоя, Дружинци) (Стойчев/Stoychev 1983).

Но е факт и широката употребата на фонетични варианти *гѣръм*, *гѣрам*, *гѣрам*, *гѣрам*, в които е налице епентеза на гласните *a*, *ъ* след съгласна *p*. В зависимост от това дали се открива в *ѡ-* (*o-*), *a-* или *ъ-* говори, изговорът на названието е различен. По данни от Родопски речник облик *гѣръм* е характерен за говорите на селата Яковица, Дрангово, Джерово, Чакаларово, Момчилградско. Същевременно е отбелязан фонетичен вариант *гѣрам* в говора на с. Дружинци, Момчилградско. Посочено е наличието на облик *гѡръм* в говора на с. Кестен, Девинско (Стойчев/Stoychev 1965), като това засега не е потвърдено от други изследвания. В Идеографския диалектен речник на българския език е отбелязан фонетичен вариант *гѣрам* в говора на с. Шумнатица, Момчилградско (ИДРБЕ/IDRBE 2012). Фонетичен вариант *гѡрам* пък се среща в говора на с. Девесигово, Крумовградско, както и в говора на с. Тихомир, Крумовградско (Клепикова/Klepkova 1966: 138). Но данните на руската изследователка за говора на с. Тихомир се различават от тези в изследванията на диалектолога Ст. Кабасанов, според когото в употреба е облик *гѡрм* (Кабасанов/Kabasanov 1963: 99). За говорите в Неделинско и Златоградско е обичайна употребата на фонетични варианти *гѣръм*, *гѣрам*, данни за които се откриват и в местната топонимия: *Гъръм* (Христов/Hristov 1964).

В публикувани през последните два века речникови материали от южнородопските български говори в Гърция са отбелязани фонетични варианти *ѣкѡрам*, *ѣкѡром*, но със значение ‘дърво’ (Теохаридис/Teoharidis 1996). Трябва да се поясни, че промяната в семантиката на названието, доколкото я има, не е общовалидна и е нова, тъй като, по данни от началото на XX в., в говора на голямото южнородопско село Кетенлик, Ксантийско, се е употребявал облик *гѡрам* (*гѡрам*) със значение ‘дѣб’ (Шишков/Shishkov 1907: 6). А следи от разширяването на семантичния обем на названието се откриват и в родопски говори на българска територия. Така в диалектите на селата Кирково, Шумнатица, Солука, Завоя, Дружинци, Горно Къпиново, Долно Къпиново, Момчилградско, се употребява прилагателно *гѣрмес* със значение ‘кичест – за дърво’: *гѣрместо дѣрво* (Стойчев/Stoychev 1983).

Данни за дендроним *гѡрм* ‘дѣб’ има и в изследването на патриарх Кирил за българомохамеданските села в Южните Родопи. Интересно е, че названието е засвидетелствано в топонимията, която е съхранила архаични особености от по-ранен етап в развитието на местния говор. В землището на с. Кетенлик, Ксантийско, е отбелязан топоним *Гѡрмат* (Кирил/Kiril 1960: 39). В землището на с. Шахин се открива топоним *Гѡрмѡт* с пояснение под линия: *гѡрм – дѣб* (Кирил/Kiril 1960: 57). Тук вероятно е допусна-

та грешка в графичното оформление на топонима, тъй като не е отбелязано ударение, а и за местния говор не е характерен изговор на фонема *ô* в неударена позиция. В землището на мах. Кьостра, спадаща към с. Отманиери, Ксантийско, е отбелязан топоним *Гòрми* с пояснение, че става въпрос за дъбова гора, намираща се над местността *Друмската бърчина* (Кирил/Kiril 1960: 17). В землището на с. Козлуджа, Ксантийско, е споменат топоним *Гòрмове(-не)* ‘ниска дъбова гора (меше – тур.), в Пепелницко’ (Кирил/Kiril 1960: 64).

Неправилно е посочено наличието на название *гоарам* в говора на с. Гердеме, Гюмюрджинско, от руската изследователка Г. Клепикова, по данни от изследването на патриарх Кирил (Клепикова/Klepikova 1966: 138), тъй като в случая авторът отбелязва топоним *Бòрце*. А за да обясни акустичната характеристика на звука *ô* в топонима, патриарх Кирил пише: „... *ô* се произнася с кратко *a*, както на много места в Родопите, но в някои случаи не става изясняване на *ъ* в *oa*. Например *гоарам* – дъб, два *гоарма*, три *гоарма*, но за много се казва *гърмове*“ (Кирил/Kiril 1960: 93). Това обяснение не хвърля яснота върху спецификата на употреба на характерния родопски вокал *ô*. От него не става ясно и дали название *гоарам* се среща в говора на с. Гердеме, Гюмюрджинско. Като цяло за днешното състояние на българските говори в Южните Родопи е характерна употребата на дендронима за назоваване на реалия ‘дъб’ с фонетични и морфологични варианти.

В изброените речници се откриват и словообразователни варианти на названието: *гърмѝка* ж. ‘дъб’ Златоград (Стойчев/Stoychev 1965). Облици *гърмѝка*, *гърмѝчка* са характерни и за говорите в Неделинско. С деминутив *гърмѝчка* се назовава ‘младо дъбово дърво’. В говора на с. Долно Къпиново, Момчилградско, е засвидетелстван облик *гармѝчка*. Данните в Идеографския диалектен речник на българския език (ИДРБЕ/IDRBE 2012) за наличие на облик *грѝмѝка* със значение ‘дъб’ в говора на с. Славейно, Смолянско, не са достоверни, тъй като освен характерната за диалекта употреба на група *-ър-* вм. *-ръ-* тук се употребява турцизмът *мешò*, а в землището на селото се открива топоним *Дабàка*. Деминутив *гòрацѝтò* *гòрамче* с гръцко съответствие *δευδράκι* ‘дръвче’ е отбелязан в публикации на гръцки изследователи, посветени на южнородопските български говори в Ксантийско (Теохаридис/Teoharidis 1996).

За назоваване на ‘дъбов храст’ в говори от Момчилградско се използва деминутив *гармѝчка* (Кирково, Долно Къпиново, Горно Къпиново, Шумнатица, Солука, Дружинци, Джерово) (Стойчев/Stoychev 1983), а в диалектите на селата Кушла, Златоградско, и Дрангово, Момчилградско – *гърмѝшка*. В говора на с. Елховец, Смолянско, с названието *гърмòк* се наричат ‘дъбови и други храсти, листата на които през зимата рядко окапват’ (Стойчев/Stoychev 1965).

За назоваване на ‘дъбова гора’ се употребяват названията *гърмовък* (Златоград, Неделино, Старцево, Долен, Маданско; Елховец, Смолянско; Тихомир, Крумовградско) и *гармик* (Долен, Неделино, Маданско; Тихомир, Крумовградско) (Стойчев/Stoychev 1965). Но са налице и названия *гърмъва гора*, *гърмова гора* в говори от Момчилградско (Дрангово, Яковица).

От посочените данни е видно, че дендроним *гърм* ‘дъб’, с фонетични и морфологични варианти, е разпространен в Златоградско, Момчилградско, Крумовградско, Смолянско (в района на Рудозем) и Ксантийско. По данни от проведени теренни проучвания ареалът на разпространение обхваща и българските родопски говори в Гюмюрджинско и Димотишко. Както бе посочено по-горе, названието е от домашен, български произход.

Интерес представлява употребата му, наред с названия за видове дъб, в диалекти от Южните Родопи. Показателни са данните от два разсечени от гръцко-българската граница български родопски говора. Говорът на с. Хебилево, Гюмюрджинско, е и говор на селата Горни и Долни Юруци, Крумовградско, заселени с преселили се през първата половина на XX в. хебилевци (Митринов/Mitrinov 2015: 70–76). Другият диалект е на с. Угурли, Ксантийско, който е и говор на преселилите се също през първата половина на XX в. угурлийци на българска територия, основали махала Кушла, Златоградско, прераснала по-късно в село (Митринов/Mitrinov 1992: 40–44). В говора на селата Горни и Долни Юруци, Крумовградско, се откриват два вида названия на видовете дъб. Първата група включва дендроними *пл’ускък*, *благун’*, *цер (цер’)*, *балажа*. За втората група – съставни названия – е характерно включването на съставка *гърам*: *пл’ускъкф гърам*, *благун’уф гърам*, *цѐруф гърам*. Важно е да се отбележи, че в землището на с. Горни Юруци се откриват два топонима, образувани с название *гарм*: *Гърмвата баруга* и *Гърмвата чеим’а*. А в говорите на заселените през втората половина на XX в. преимуществено с преселници от с. Хебилево, Гюмюрджинско, обезлюдени селища в Димотишко са в употреба и други названия, които не се срещат в останалите местни говори: *гърчел* (мах. Караирен – грц. Уранио); *цер мѐшѐ* (с. Бобалар – грц. Гонико). Названието *цер мѐшѐ* може да се свърже с облика *сър мѐшѐ* в павликянския говор на гр. Раковски, Пловдивско (ИДРБЕ/IDRBE 2012). В първата съставка *сър* е налице преглас *ѐ > ѝ*, характерен за павликянските говори (Стойков/Stoykov 1993: 138).

В говора на с. Кушла, Златоградско, се откриват названия за дъб *гъръм* и *гърмика*, второто от които е характерно за говорите в Златоградско като цяло. Отбелязани са следните названия за видове дъб: *цер’*, *гурун’*, *пискък (прискък’)*, *благун’*. В Златоградско е в употреба и названието *церика* за ‘дъб цер’, образувано с наставка *-ика*, подобно на названия *гърмика* ‘дъб’, *бучика* ‘бук’. В землището на с. Кушла има местност *Благунца*, чието име несъмнено е свързано с название на вид дъб *благун’*.

Картината се допълва и от данни за разпространението на названията в други южнородопски говори. Така в говорите на селата Чалъба (грц. Смигада), Ешек дере (грц. Есохи), Къзлар (грц. Рагада), Саранджина (грц. Саракини), Гюмюрджинско, са засвидетелствани названия *благун*, *цер*, *пл'ус-как*. Интерес представлява селищното име Баладжа (грц. Мелитена), Гюмюрджинско, в чиято основа е залегнал дендронимът *балаца*, *балажа* 'вид дъб *Quercus conferta*' (МББР/МВВР 1939: 316–557). В махали Пулево (грц. Просилио) и Парџта или Парџ махала (грц. Хрисо), в района на средищното село Мустафчево, Ксантийско, подобно на говорите в Неделинско, се употребяват две названия: *горм*, *гџрам* и *цер*. Разнообразие на названията за реалитета 'дъб' се открива и на българска територия, като дори то е налице в говорите на отделни села от един диалектен район. За говорите на селата Дрангово и Яковица, Момчилградско са характерни названията на видове дъб: *благун*, *гурун*, *цер* (*цер*). В диалектите на селата Джерово, Домище, Кирково, Момчилградско, пък са регистрирани лексемите *благун*, *гурчел*, *цер*, а в говорите на селата Дружинци и Шумнатица, Момчилградско – названията *благун*, *цер*. В говора на с. Ерма река и на мах. Пресока (старо Балали) на с. Старцево, Златоградско, е засвидетелствано название *гурнак* 'вид дъб с по-дребни листа'.

Отделно за всички южнородопски говори, както и за българските тракийски говори в Западна Тракия е характерна употребата на лексемата *пърнар* с фонетични варианти *парнар*, *пурнар* 'вид дребен храстовиден вечнозелен дъб (*Quercus coccifera*)' за растителен вид, който вирее по южнородопските планински склонове (БЕР/ВЕР 2002). С характерен за гръцкия език облик названието е включено и в помашко-гръцкия речник на Теохаридис: *поурнар* грц. *поурнари* (Теохаридис/Teoharidis 1996).

Като цяло названията за видовете дъб в описания ареал са общи с тези от другите краища на българското езиково землище. Факт е, че повечето от тях са от домашен, български произход. Названието *цер* за вид дъб *Quercus cerris* е с широко разпространение на българското езиково землище. Открива се също в сръбски, хърватски, словенски, чешки, словашки, руски език (Фасмер/Fasmer 1987). Засвидетелствано е в църковнославянски писмени източници: *церъ*, *церь* (Дяченко/Dyachenko 1993). В старобългарски писмени паметници е включено прилагателното *церовъ*: *коръ* *церовъ* 'дъбови кори, церови кори' (СР/SR 2009). В българския и в останалите славянски езици названието е заемка от лат. *cerris* (МББР/МВВР 1939: 59; Младенов/Mladenov 1941), а според някои изследователи – от лат. *cerrus* 'вид дъб' (Фасмер/Fasmer 1987). Факт е наличието на топоними с основа *цер* в Неделинско: *Церът* в землището на с. Върлино; *Церън* – в землището на с. Козарка; *Церево* – в землището на мах. Бурево. Интересни освен това са и посочените данни, че местното население там различава два вида дъб – *гърм* и *цер*, като шумата на *гърма* се използва за фураж на добитъка

(Христов/Hristov 1964). Названието се открива и в топонимията на българорезичните мюсюлмански села в Ксантийско: *Цер*, *Цѐрцките нѐви*, *Цѐрцко*, *Цѐрцката падѝна* и *Цѐрцката рѝка* (с. Отманери); *Цѐриво* (с. Синиково); *Цѐрене* (с. Кетенлик); *Цѐрѝт* (с. Шахин) (Кирил/Kiril 1960: 14, 16; 30, 32; 40; 58).

Произходът на названието *благун* е свързан с прилагателно *благ* < стб. *благъ* ‘с приятен вкус, сладък; благ’ (СР/SR 1999), тъй като дървесината му сладни (БЕР/BER 1971). Известен е с латинското име *Quercus conferta* (МББР/МВВР 1939: 316–557), а също с името *Quercus frainetto* (Цавков/Tsavkov 2001: 142). Широко е разпространението на българската езикова територия на синонимно название *сладун*. По данни от БЕР с него се назовават и други видове дъб. Най-често се отбелязва вид планински дъб горун (*Quercus sessiliflora*), предимно в Югозападна България, и дъб благун, предимно в Северозападна България. В по-малка степен това важи за други видове дъб: унгарски дъб, благун (*Quercus conferta*); вид дъб (*Quercus pubescens*) (БЕР/BER 2002). Но данни за такова разнообразие на названията не се откриват в актуалното и днес специализирано издание „Материали за българския ботаничен речник“ (МББР/МВВР 1939)!

Произходът на название *пл’ускѝк* може да се свърже със старобългарското съществително *пл’ускъ* ‘шум, звук’ (СР/SR 2009). Засега не се откриват данни за разпространението му в други райони на българската езикова територия, освен в описания родопски ареал. Но в българското езиково землище са засвидетелствани сходни названия на други дървесни видове (*плюскач* ‘жълта акация’ – *Colutea arborescens*). Като цяло с имена *плюскач*, *плюскар*, *плюскавица* и др. се назовават преимуществено тревисти растения (МББР/МВВР 1939: 316–557).

С название *гурун* се отбелязват различни видове дъб: ‘бял дъб, летен дъб, граница (*Quercus pedunculata*)’; ‘зимен дъб (*Quercus sessiliflora*)’. То също е с широко разпространение на българската езикова територия (МББР/МВВР 1939: 316–557). Произходът му се свързва с глагола *горя* или със съществителното име *гора* и наставка *-ун*, подобно на названията *благун*, *сладун* (БЕР/BER 1971). В други специализирани издания видът е посочен с латинското наименование *Quercus petraea* и с народни имена *зимен дъб* или *скален дъб* (Цавков/Tsavkov 2001: 142).

За названието *гурчел* не се откриват данни в досегашни публикации. Може да се предположи, че е възникнало като антоним на названието *благун*, тъй като жълдите на благуна са ядливи за животни и хора, а други видове дъб съдържат в по-голямо количество горчиви вещества (танини) и жълдите им са горчиви и негодни за консумация, без да са претърпели обработка (БФОБ/ВФОВ). Произходът на названието може да се свърже със старобългарското прилагателно *горъкъ* ‘горчив, който има горчив вкус’

(CP/SR 1999). Но конкретната му научна идентификация може да се направи от специалисти дендролози, още повече че според различни източници на територията на България се откриват между 7 и 15 вида дъб (БФОРД/BFORD).

Названието *гурна̀к*, макар да се открива засега само в говорите на отделни селища в Златоградско, е разпространено на българската езикова територия в облик *горняк* (*Quercus pedunculata*). Посочени са синонимни лексеми *бял дъб*, *граница*, *летен дъб* (МББР/МВВР 1939: 316–557). Произходът на названието може да е от старобългарското прилагателно *горьнъ* ‘планински, стръмен’, по признака разпространение на дървесния вид в планински местности, или от старобългарското прилагателно *горьнии* ‘който е разположен на високо място, във високи планински части’ (CP/SR 1999).

Единствено названието *балажа*, *балаца* е от турски произход. Отбелязано е със синонимни лексеми от домашен, български произход *благун*, *сладун* (*Quercus conferta*) (МББР/МВВР 1939: 316–557). Произходът на турското название може да се свърже с основа *bal* ‘мед’ (ТБР/ТВР 1962) по признака благост, сладост на дървесината и ядливост на жълдите. В други източници лексемата е посочена със значение ‘вид дъб, на който дървото е най-яко’, по материали от Чирпанско (Геров/Gerov 1978).

От изнесените данни е видно, че дендроним *гърм* ‘дъб’, с фонетични и словообразователни варианти, е запазен само в днешните източнородопски и южнородопски български говори. Факт е, че архаичната лексема за реалия ‘храст’, разпространена в южните части на славянската диалектна територия (ОЛІА/ОЛА 2000), е разширила семантичния си обем, като е обхванала и реалията ‘дъб’. Не стават ясни признаците, по които е станало разширяването на семантичния обем на лексемата, имайки предвид съществените различия между растителния вид храст и конкретния дървесен вид дъб. В народната етимология се изтъква, че дървото *гъръм* привлича *гърмелешките* ‘гърмотевиците’. Но както бе посочено, в старобългарските писмени паметници се открива название *гъръмъ* със значение ‘храсталак’ (CP/SR 1999), а ниските храсталаци няма как да привличат гърмотевиците като високите дървета. Така отпада възможността да се свърже произходът му с названия *гърм*, *гърмотевица*, още повече че в старобългарските писмени паметници се среща и лексема *громъ* със значение ‘гърм, гърмотевица’ (CP/SR 1999). А облик *гром* със значение ‘гърм’ е запазен в днешните родопски и източнорупски говори, както и в ред славянски езици: сръбски, хърватски, словенски, полски, чешки, горнолужишки, руски, украински (БЕР/ВЕР 1971). Въпросът за произхода на название *гърм* ‘дърво дъб’, ‘храст’ остава открит, още повече, че и в цитирания БЕР не е представена приемлива и добре аргументирана етимология.

За съжаление, в програмата за събиране на материали за Българския диалектен атлас не са включени въпроси, свързани с названията на дървесни видове, освен за дървото черница (БДА/BDA 1964: 173–182), като е пропусната възможността да се отбележат интересни архаични и самобитни названия, каквито са тези за дъба по българската диалектна територия. По данни от Общеславянски лингвистически атлас (ОЛА/OLA), в картата, посветена на названията на реалия дъб (*Quercus*), се открива едва един пункт в цялата славянска диалектна територия (№ 25, на територията на република Хърватска), където е засвидетелствано название *gr̥m* със значение ‘дъб’ (ОЛА/OLA 2000a; ОЛА/OLA 2013). От друга страна, според данните за включените в мрежата на ОЛА селища от българската диалектна територия се оказва, че няма нито един пункт от Южните Родопи. А от Източните Родопи са включени само говорите на селата Покрован, Ивайловградско, и Малък Дервент, Софлийско (погрешно отбелязано в район Дедеагач), които са тракийски по тип (ОЛА/OLA 2013). Така е пропусната възможността да се представят в това обобщаващо за цялата славянска диалектна територия издание данни от архаичните и самобитни родопски говори в Източните и Южните Родопи.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Изказвам благодарност на златоградския краевед Розалин Хаджиев за данните, които ми предостави.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

БДА 1964: Български диалектен атлас. Т. 1. Югоизточна България. Ч. 1 – карти. Ч. 2 – статии, коментари, показалци. София, Издателство на БАН. [BDA 1964: *Balgarski dialektan atlas*. T. 1, Yugoiztochna Balgaria. Ch. 1 – karti. Ch. 2 – statii, komentari, pokazalci. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

БЕР 1971: Български етимологичен речник. Т. 1, А – З. София, Издателство на БАН. [BER 1971: *Balgarski etimologichen rechnik*. T. 1, A – Z. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

БЕР 2002: Български етимологичен речник. Т. 6, пускам – словарь. София, Издателство на БАН. [BER 2002: *Balgarski etimologichen rechnik*. T. 6, puska – slovar. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Бояджиев 1971: *Бояджиев, Т.* Речник на говора на с. Съчанли, Гюмюрджинско. – Българска диалектология. Проучвания и материали. кн. 6. [Boyadzhiev 1971: *Boyadzhiev, T.* Rechnik na govora na s. Sachanli, Gyumyurdzhinsko. – *Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materialy*. kn. 6.]

БФОБ: Българската флора онлайн. Благун. – <http://www.bgflora.net/families/fagaceae/quercus/>. html. – дата на достъп 06.04.2017 г. [BFOB: *Balgarskata flora onlayn*. Blagun. – <http://www.bgflora.net/families/fagaceae/quercus/>. html. – data na dostap 06.04.2017.]

БФОРД: Българската флора онлайн. Род дъб. – <http://www.bgflora.net/families/fagaceae/quercus/quercus.html>. – дата на достъп 06.04.2017 г. [BFORD: Balgarskata flora onlayn. Rod dab. – <http://www.bgflora.net/families/fagaceae/quercus/quercus.html>. – data na dostap 06.04.2017.]

Геров 1978: *Геров, Н.* Речник на българския език. Допълнение. София, Издателство Български писател. [Gerov 1978: *Gerov, N.* Rechnik na balgarskiya ezik. Dopolnenie. Sofia, Izdatelstvo Balgarski pisatel.]

Дяченко 1993: *Дяченко, Г.* Полный церковнославянский словарь. Репринт. Москва. Издателский отдел Московского Патриархата. [Dyachenko 1993: *D'iachenko, G.* Polnyi tserkovnoslavianskii slovar'. Reprint, Moskva. Izdatelskii otdel Moskovskogo Patriarkhata.]

ИДРБЕ 2012: Идеографски диалектен речник на българския език. Т. 1, А–Д. София, Български бестселър – Национален музей на българската книга и полиграфия. [IDRBE 2012: Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik. Т. 1, А–Д. Sofia, Balgarski bestselar – Natsionalen muzey na balgarskata kniga i poligrafia.]

Кабасанов 1963: *Кабасанов, Ст.* Един старинен български говор. Тихомирският говор. София, Издателство на БАН. [Kabasanov 1963: *Kabasanov, St.* Edin starinen balgarski govor. Tihomirskiyat govor. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Кирил 1960: *Кирил, Патриарх български.* Българомохамедански селища в Южни Родопи (Ксантийско и Гюмюрджинско). София. [Kiril 1960: *Kiril, Patriarh balgarski.* Balgaromohamedanski selishta v Yuzhni Rodopi (Ksantiysko i Gyumurdzhinsko). Sofia.]

Клепикова 1966: *Клепикова, Г.* Материалы для словаря юго-восточных болгарских говоров (из с. Девисилово, бывш. Крумовградской околии, округ Кырджали. – Славянская лексикография и лексикология. Москва. [Klepikova 1966: *Klepikova, G.* Materialy dlia slovaria iugo-vostochnykh bolgarskikh govorov (iz s. Devisilovo, byvsh. Krumovgradskoi okolii, okrug Kyrdzhali. – Slavianskaia leksikografiia i leksikologiia. Moskva.)

МББР/МВБР 1939: Материали за българския ботанически речник. София, Придворна печатница. [MBBR 1939: Materiali za balgarskiya botanicheski rechnik. Sofia, Pridvorna pechatnitsa.]

Митринов 1992: *Митринов, Г.* Някои характерни особености на един непрочен досега южнородопски български говор (говорът на с. Угурли, Ксантийско). – Език и литература, № 4. [Mitrinov 1992: *Mitrinov, G.* Nyakoi harakterni osobenosti na edin neprouchen dosega yuzhnorodopski balgarski govor (govorat na s. Ugurli, Ksantijsko). – Ezik i literatura, № 4.]

Митринов 2015: *Митринов, Г.* По следите на едно предание. – Родопи, № 1–2. [Mitrinov 2015: *Mitrinov, G.* Po sledite na edno predanie. – Rodopi, № 1–2.]

Младенов 1941: *Младенов, Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, Изд. Христо Г. Данов. [Mladenov 1941: *Mladenov, St.* Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhoven ezik. Sofia, Izd. Hristo G. Danov.]

ОЛА 2000: Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 3. Растительный мир. К. L 371 'куст'. Минск.

[OLA 2000: Obshteslavianskii lingvisticeskii atlas. Seria leksiko-slovoobrazovatel'naia. Vypusk 3. Rastitel'nyi mir. K. L 371 'kust'. Minsk.]

ОЛА 2000а: Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 3. Растительный мир. К. L 395 'дуб' (Quercus). Минск. [OLA 2000а: Obshteslavianskii lingvisticeskii atlas. Seria leksiko-slovoobrazovatel'naia. Vypusk 3. Rastitel'nyi mir. K. L 395 'dub' (Quercus). Minsk.]

ОЛА 2013: Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Болгарские материалы. Т. 3. Растительный мир. К. 26 L 395 'дуб' (Quercus). Москва – Санкт-Петербург. [OLA 2013: Obshteslavianskii lingvisticeskii atlas. Seria leksiko-slovoobrazovatel'naia. Bolgarskie materialy. T. 3. Rastitel'nyi mir. K. 26 L 395 'dub' (Quercus). Moskva – Sankt-Peterburg.]

СР 1999: Старобългарски речник. Т. 1. А–Н. София, Издателство Валентин Траянов. [SR 1999: Starobalgarski rechnik. T. 1. A–N. Sofia, Izdatelstvo Valentin Trayanov.]

СР 2009: Старобългарски речник. Т. 2. О–У. София, Издателство Валентин Траянов. [SR 2009: Starobalgarski rechnik. T. 2. O–U. Sofia, Izdatelstvo Valentin Trayanov.]

Стаматов 1963: *Стаматов, П.* Народописни и фолклорни материали от Ясьюг, Гюмюрджинско. – Сборник за народни умотворения и книжнина. № 50. [Stamatov 1963: *Stamatov, P.* Narodopisni i folklorni materialy ot Yasayug, Gyumyurdzhinsko. – Sbornik za narodni umotvoreniya i knizhnina. № 50.]

Стойков 1968: *Стойков, Ст.* Към вокалната типология на родопските говори. – Славистичен сборник. София, Издателство на БАН. [Stoykov 1968: *Stoykov, St.* Kam vokalnata tipologiya na rodopskite govori. – Slavistichen sbornik. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Стойков 1993: *Стойков, Ст.* Българска диалектология. Под редакцията на М. Сл. Младенов. София, Издателство на БАН. [Stoykov 1993: *Stoykov, St.* Balgarska dialektologiya. Pod redaktsiyata na M. Sl. Mladenov. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Стойчев 1965: *Стойчев, Т.* Родопски речник. Ч. 1. – Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 2. [Stoychev 1965: *Stoychev, T.* Rodopski rechnik. Ch. 1. – Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materialy. Kn. 2.]

Стойчев 1970: *Стойчев, Т.* Родопски речник. Първо допълнение. – Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 5. [Stoychev 1970: *Stoychev, T.* Rodopski rechnik. Parvo dopalnenie. – Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materialy. Kn. 5.]

Стойчев 1983: *Стойчев, Т.* Родопски речник. Второ допълнение. – Родопски сборник. Кн. 5. [Stoychev 1983: *Stoychev, T.* Rodopski rechnik. Vtoro dopalnenie. – Rodopski sbornik. Kn. 5.]

ТБР 1962: Турско-български речник. София, Издателство Наука и изкуство. [TBR 1962: Tursko-balgarski rechnik. Sofia, Izdatelstvo Nauka i izkustvo.]

Фасмер 1987: *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка. Т. 1. А–Д; Т. 2. Е–Муж; Т. 3. Муза–Свят; Т. 4. Т–яшур. Москва, Прогрес. [Fasmer 1987: *Fasmer, M.* Etimologicheskii slovar' russkogo iazyka. T. 1. A–D; T. 2. E–Muzh; T. 3. Muza–Svyat; T. 4. T–jashtur. Moskva, Progres.]

Христов 1964: *Христов, Г.* Местните имена в Маданско, София. Издателство на БАН. [Hristov 1964: *Hristov, G.* Mestnite imena v Madansko. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Цавков 2001: *Цавков, Е., Д. Димова.* Дърветата и храстите в природен парк Витоша. София, Издание на Дирекция на Природен парк Витоша. [Tsavkov 2001: *Tsavkov, E., D. Dimova.* Darvetata i hrastite v prirodan park Vitosha. Sofia, Izdanie na Direktsiya na Prirodan park Vitosha.]

Шишков 1907: *Шишков, Ст. Н.* Дребни езикови бележки от един непознат досега родопски говор. – Родопски напредък, № 1. [Shishkov 1907: *Shishkov, St. N.* Drebni ezikovi belezhki ot edin nepoznat dosega rodopski govor. – Rodopski napredak, № 1.]

Теохаридис 1996: *Теохаридис, П.* Помакоελληνικο λεξικο. Θεσσαλονικη. Λιγειρος. [Teoharidis 1996: *Теохаридис, П.* Πομακοελληνικο λεξικο. Θεσσαλονικη. Λιγειρος.]

✉ *Доц. д-р Георги Митринов*

Секция за история на българския език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Georgi Mitrinov, PhD*

Department of History of Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria